

Aljaž Kovačič*

MOJE MESTO ORMOŽ

V članku sem na kratko predstavil sledove preteklosti in sedanosti našega mesta, na katerega sem zelo ponosen. Opisal sem geografske značilnosti in predstavil kratek zgodovinski pregled. V besedilu so predstavljene tudi pomembnejše mestne zgradbe in življenje prebivalstva.

*Razglednica z motivom Ormoža.
Založnik: A. Martinz, odposlana leta 1917.
Hrani: Zgodovinski arhiv Ptuj.*

*Kerenčičev trg.
Foto: Štefan Hozyan, Fotoatelj Ormož, april 2001.*

Uvod

Ormož je mesto s tisoč obrazi. Vsak, ki se spozna z njim, ga vidi drugače. Za tujce je verjetno zanimivo in lepo urejeno mestece prijetnih ljudi. Za mlade Ormožane je najbrž dolgočasno, nezanimivo mesto, kjer se vsi poznamo, kjer ni prave zabave. Za starejše pa je mesto polno različnih spominov in dogodkov, je mesto, na katerega smo zelo ponosni. Ponosni smo na njegov izgled, na njegovo starost in še posebej na njegovo zgodovino. Tu se je kovalo slovenstvo – ormoški tabor 1869, tu so potekali prvi boji za svobodno in samostojno Slovenijo z JLA.¹

Naravno geografske značilnosti

Tam, kjer se reka Drava začne poslavljeti od prelepe slovenske zemlje in se s svojo desno polovico že spušča Hrvaški v naročje, stoji mesto Ormož. Ormož je zrasel pod južnimi obronki Slovenskih goric, na visoki terasi nad levim bregom Drave, po kateri teče meja s Hrvaško. Je križišče prometnic med Ptujem, Mursko Soboto, Čakovcem in Varaždinom, hkrati pa tudi središče agrarnega, predvsem vinogradniškega območja Ormoških goric. Na vzhodnem robu Ormoža se regionalna cesta razcepi. Na sever zavije proti Ljutomeru, na vzhodu pa teče vzporedno z železnico v Središče ob Dravi in čez mednarodni mejni prehod na Hrvaško. Pri Ormožu se izteče v strugo Drave široki kanal HE Formin, Drava pa tam preide v Ormoško jezero.²

Ormoška okolica, sestavljena iz gričevnatega sveta Slovenskih goric in ravninskih predelov Središkega polja, kot splet krajinskih oblik, ustvarja prijetno pejsažno raznolikost tipičnega prehodnega ozemlja. Ker tečejo skozi to pokrajino prometna pota, ki se stekajo in raztezajo v središču Ormoža, uživa to sicer izrazito agrarno področje veliko prometno veljavo, ki pa mu bogato vinogradništvo, naravne lepote in kulturne vrednote dajejo pomembno turistično obeležje.³

¹ Janko Sever, Naših sto let, OŠ Ormož, Ormož 2001, str. 7.

² Janko Sever, Naših sto let, OŠ Ormož, Ormož 2001, str. 7- 9.

³ Vir: http://www.slovenia.info/si/-ctg-kraji/Ormož%C5%BE.htm?_ctg_kraji=3248&lng=1, 15.11.2009.

* Aljaž Kovačič, študent Univerze v Mariboru, Filozofska fakulteta, Slomškov trg 15, 2000 Maribor.

Kratek zgodovinski pregled

Na področju današnjega Ormoža so že v prazgodovini živeli ljudje. Arheologi so izkopali predmete in ostanke hiš, ki nam mnogo povedo o življenju ljudi v tistem času. Pred približno 2000 leti so v naše kraje prišli Rimljani. Naselili so se tam, kjer je danes mesto Ptuj, mimo današnjega Ormoža pa je tekla pomembna cesta. V dobi zgodovine, ki ji mi pravimo srednji vek, je tukaj stala vas, imenovana Holermuos, ob njej pa grad Friedau. Vas Holermuos je pred približno 700 leti postala mesto, njeni prebivalci pa so dobili mestne pravice – odslej so se imenovali meščani, mesto pa se je po svojem gradu poimenovalo Friedau. Kasneje so mesto večkrat napadli Turki. Poškodovali so grad, ropali so po okoliških krajih in ljudem odnašali hrano.⁴

Mirnejše obdobje za razvoj mesta se je začelo šele v drugi polovici 18. stoletja. Meščani Ormoža so bili predvsem trgovci in obrtniki. Do srede 18. stoletja je bil Ormož skoraj popolnoma slovensko mesto. Ker so se začeli vanj priseljevati nemški obrtniki in trgovci, so se v drugi polovici 19. stoletja pojavljale narodnostne napetosti med nemškim in slovenskim prebivalstvom. To stoletje je pomembno vplivali na podobo Ormoža, saj so Ormožani ob gradbenih posegih skušali preseči srednjeveški videz mesta. Ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do gradbenih posegov in postavljanja novih stavb na osnovi oživljanja starih vrednot ormoške arhitekture in urbanizma, ki jih je mesto podedovalo iz bronaste dobe in srednjega veka. To je zaokrožilo podobo mesta in povežalo Ormož v celoto. V novejšem času dajejo mestu ob pomembni prometni legi vedno večjo veljavo tudi naravne in kulturne lepote. Ormož danes spada med najlepša mesta na Slovenskem, ki je ohranil svoje posebnosti. Na prehodu iz 20./21. stol. je mesto dobilo številne nove objekte in pridobitve: gimnazijo, dom upokojencev, obnovljena je bila psihiatrična bolnišnica, zgrajena obvoznica, obnavljajo se kulturnozgodovinski spomeniki, mestno jedro dobiva novo zasnovo.⁵

Ormož nekoč in danes

Ormož, mesto pod obronki Slovenskih goric, se ponaša z bogato zgodovino. Spada med kraje, ki slovijo zaradi svoje poljedelske in zlasti vinorodne okolice. Zraslo je

na naravni terasi nad reko Dravo, ki je že v preteklosti ponujala prebivalcem varno bivališče. Ker so tukaj tekle pomembne prometne poti, je bila ravnica nad reko Dravo poseljena že okrog leta 1200. Bronastodobni Ormož je po pomembnosti presešel vse okoliške kraje in ga prištevamo med največje naselbine v takratni Evropi. Bronastodobni Ormož je zamrl iznenada, mesto pa je doživelo ponoven vzpon šele v srednjem veku. Sicer madžarskega izvora je okoli leta 1200 postalo salzburško, leta 1489 pa deželnoknežje mesto. Ormož je obdajal bronastodobni okop, sredi katerega sta v 13. stol. nastala grad in mesto. Tako je prvi zasedel vzhodno, mesto pa zahodno polovico razpoložljivega prostora. Mesto se je razporedilo okoli cestnega trga, medtem ko je našla cerkev s pokopališčem svoj prostor severno od njega. Prvič se Ormož v dokumentih omenja kot trg 1273. leta z imenom Holermuos, leta 1331 pa je dobil potrjene mestne pravice. Gospodovali so mu vsakokratni lastniki gradu. Razvijal se je samostojno, grajske stavbe pa so bile od mesta ločene z obzidjem. Ime gradu Friedau je prevzelo tudi mesto. Mesto je skrbno varovalo svojo samoupravo, zato je prihajalo do sporov z lastniki gosposčine. Pomemben pečat srednjeveškemu mestu so dajali cehi, ki so bili povezani s cehi na Ptujju. Ob prihodu Turkov v Podonavje v 16. stoletju je mesto dobilo dodatne utrdbe in obzidje ter prevzelo vlogo obmejne obrambne utrdbe. V novem veku je bil Ormož mesto obrtnikov in maloštevilnih trgovcev, ki so povečevali dohodek z zemljo (predvsem vinogradi) v okolici mesta. Do srede 18. stoletja je bil skoraj popolnoma slovensko mesto. Ker so se začeli priseljevati nemški obrtniki in trgovci, so se v drugi pol. 19. stol. pojavljale narodnostne napetosti med slovenskim in nemškim prebivalstvom. V mestu se je dosti prezidavalo, saj je kraj pogosto zajel požar, pa tudi sovražni vojaki Ormožu niso prizanašali (Turki leta 1487, ob koncu 15. stoletja in leta 1532, madžarski uporniki 1605. leta, kruci 1704. leta). Ob koncu 18. stoletja so v mestu na novo zgradili več hiš in usposobljenih je bilo več cestnih povezav. Najiminitnejše ormoške hiše so zgradili na glavnem mestnem trgu, edino stavba magistrata je dobila prostor ob vzpenjajoči se glavni mestni ulici zahodno od trga. Ob današnji Ptujski cesti pa so se razrasle bogatejše vile, obdane z bujnimi vrtovi. Leta 1803 je dobil Ormož pravice samostojnega magistrata. V 19. stoletju so v mestu začeli rušiti staro obzidje, pomembna objekta pa sta bila grad in župna cerkev. Grajski kompleks se je spojil z mestom. V nenehnih bojih za svoje pravice je Ormož dočkal leto 1848, ko

⁴ Nevenka Korpič, Kratek zgodovinski oris Ormoža, Stari Ormož se predstavi, 2004.

⁵ Nevenka Korpič, Pozdrav iz Ormoža, Velenje 2001, str. 16.

so v mestu pripravili velike manifestacije in izobesili slovensko zastavo. Leta 1860 je do Ormoža pripeljal vlak, most čez reko Dravo pa so Ormožani dobili ob koncu 19. stoletja. Tako so v 19. stoletju, ki je pomembno vplivalo na podobo Ormoža, Ormožani ob gradbenih posegih skušali preseči srednjeveški videz mesta. Novo zunanjo podobo je dobila večina hiš v mestnem jedru, katerega središče je postal trapezasti Mestni oz. danes Kerenčičev trg. Ormož je leta 1900 štel tisoč prebivalcev. Z nastankom nove države leta 1918 je postal Ormož slovensko mesto, ki pa ga je močno prizadela gospodarska kriza. Spremembe v političnem, gospodarskem in kulturnem pogledu so nastale po letu 1945.⁶

Razcvet Ormoža se je začel šele v 2. polovici 20. stoletja. Leta 1958 je postalo mesto središče občine. Imela je okrog 21000 prebivalcev, ki so živeli v 81 naseljih. Tako se je začela hitrejša rast Ormoža. Leta 1967 se je končala gradnja sodobne vinske kleti, s katero je postal Ormož znan po izvrstnih vinih. Ob že obstoječi industriji, ki sta jo predstavljali opekarna in žaga, je bil ustanovljen Zavod za rehabilitacijo invalidov – industrijsko podjetje, ki je preraslo leta 1962 v Tovarno kovinskih in plastičnih izdelkov Jože Kerenčič. Tovarna je delovala v središču mesta, vendar se je po letu 1970 preselila v nove prostore zunaj mesta, kjer se je razvila industrijska cona s tovarnami: Primat (1971), Carerra Optyl (1973), Tovarna sladkorja Ormož (1979) in Plastdispenzer. Leta 1972 je Ormož dobil sodoben hotel. Ormožani smo zelo ponosni na gimnazijo, ki smo jo pridobili leta 1998, z njo pa tudi manjši pokrit bazen.

Ob 700-letnici mesta je bil Ormož prenovljen. Urbanistični veljak je bil naš rojak Dušan Moškon. Prenova mesta je potekala v duhu ohranitve stare mestne podobe. Novogradnje niso smele spreminjati videza mesta. Posebne skrbi je bila deležna kulturna dediščina mesta.⁷

Gimnazija Ormož.

Foto: Štefan Hozyan, Fotoatelje Ormož, november 2001.

Kulturna dediščina

Cerkev sv. Jakoba

Začela se je obnova cerkve sv. Jakoba. Pri obnovi so bile odkrite in restavrirane dragocene freske iz 17. stoletja. Cerkev je bila prvič omenjena leta 1271. Okoli leta 1400 je bil sezidan dolgi kor, v prvi polovici 15. stoletja pa kapela, ki so jo v prvi polovici naslednjega stoletja spremenili v stransko ladjo. Po požaru leta 1687 so banjasto obokali ladjo in povišali zvonik. Najstarejše freske v njej so iz okoli leta 1400, tiste v severni ladji pa so nastale po letu 1632. Renesančna poslikava prikazuje v štirih pasovih 48 prizorov iz stare in nove zaveze. Iz tistega časa je poslednja sodba na slavoločni steni. Pomembna sta še relief donatorja, ki kleči pred Kristusom, in kip Marije z detetom. Nasproti vhoda je baročni Marijin steber iz konca 18. stoletja.⁸

⁶ Vodnik po kulturni in naravni dediščini občine Ormož, Ormož 1998, str. 8-30.

⁷ Janko Sever, Naših sto let, OŠ Ormož, Ormož 2001, str. 8.

⁸ Cerkev sv. Jakoba v Ormožu, http://www.slovenia.info/si/sakralne-znamenitosti/Cerkev-sv-Jakoba-v-Ormo%C5%BEu.htm?sakralne_znamenitosti=4823&lng=1, 15.11.2009.

*Razglednica z motivom cerkve.
Založnik: Š. Hozyan, tiskana leta 1941.
Hrani Zgodovinski arhiv Ptuj.*

Grad

Tudi grad se je počasi obnavljal. Vračala se mu je njegova veličina in imenitnost. Grad Ormož (Friedau), ki leži na strmem pomolu nad Dravo, je bil pomembna utrdba na meji z Ogrsko. Njegov nastanek se datira okoli leta 1278, ko je kralj Rudolf dovolil Frideriku Ptujskemu, da si na salzburški zemlji postavi grad. Bil je ena najmogočnejših salzburško-ptujskih fevdalnih postojank na južnem robu Slovenskih goric. Prvotni stolpasti grad so torej pozidali Ptujski gospodje, upravljali pa so ga njihovi kastelani Ormoški vitezi. Po letu 1441 so lastniki gradu Schaunbergi, nato grofje Frankopani, Szekelyji do leta 1604, baroni Petheji do leta 1710, nato grofje Königsackerji, industrijalci Pauerji, baroni Wernerji in Čokli, rodbina Pongratz, od leta 1910 do konca druge svetovne vojne pa grofje Wurmbrand. Grad je bil požgan v bojih z Ogrji leta 1487, prizanesli pa mu niso niti Turki leta 1532. Grajski kompleks se je razvil okrog pravokotnega dvorišča, ki ga obdajajo štirje dvonadstropni trakti, na enem od vogalov pa stoji mogočen večnadstropen stolp. V zahodnem grajskem traktu so poslikane sobane, delo slikarja Gleichenpergeja. Grad je obdan s čudovitim prostranim parkom, enim najlepših, kar se jih je pri nas

ohranilo, ne da bi jih bila prizadela nemirna povojna leta. Grad je danes skupaj s parkom, ki se ponaša s številnimi eksotami, enkratna spomeniška celota, zgledno urejena in oskrbovana, mala muzejska zbirka v gradu pa obiskovalce seznanja s temeljnimi podatki iz zgodovine Ormoža in njegove bližnje okolice.⁹

*Grajsko dvorišče, zahodni trakt z arkadami.
Foto: Štefan Hozyan, Fotoateljje Ormož,
november 2001.*

Psihiatrična bolnišnica

Na zahodnem robu mesa stoji poslopje ormoške bolnišnice. Zgrajena je bila leta 1898. Še vedno je ohranjena marmorna plošča z napisom »Trpečemu človeštvu postavil nemški križniški red.« Ustanovne listine so ohranjene v bakreni žari, ki je bila vzdana v steno bolnišnice. Šele po osvoboditvi so jo odkrili. In kako občuteno so v njej zapisane besede: » *Sezidali so bolnišnico, ki bo ustrezala vsem modernim higieničnim zahtevam, ki bi bila odprta vsem bolnikom brez ozira na rod in narodnost, da bi v njej našli pomoč in ljubeznivo postrežbo.*«

Leta 1966 se je TBC bolnica preimenovala v psihiatrični oddelek, združen s splošno bolnišnico dr. Jožeta Potrča v Ptujju.¹⁰

Danes je prenovljena, večja in deluje za področje Slovenske Bistrice, Ptuja, Ormoža in Prekmurja.

⁹ Vodnik po kulturni in naravni dediščini občine Ormož, Ormož 1998, str. 10-14.

¹⁰ Teodora Čič, Ormož skozi stoletja I, Maribor 1973, str. 274 – 275.

*Razglednica z motivom bolnišnice.
Založnik: Alois Martinz, tiskana leta 1911.
Hrani Zgodovinski arhiv Ptuj.*

Ključne besede

Ormož, Drava, Slovenske gorice, Ormoške gorice, Friedau, Holermuos, grad, cerkev

Pisni viri

- *Vodnik po kulturni in naravni dediščini občine Ormož*, Založba Veritas, Ormož 1998.
- *Pozdrav iz Ormoža*, Založništvo Pogoj, Velenje 2001.
- *Ormož skozi stoletja I*, Založba Obzorja, Maribor 1973.
- *Naših sto let*, publikacija, OŠ Ormož, Ormož 2001.

Spletni viri

- http://www.slovenia.info/si/sakralne-znamenitosti/Cerkev-sv-Jakoba-v-Ormo%C5%BEu.htm?sakralne_znamenitosti=4823&lng=1
- http://www.slovenia.info/si/ctgkrajji/Ormo%C5%BE.htm?_ctg_krajji=3248&lng=1
- http://386.gvs.arnes.si/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=54

Povzetek

Razpotegnjeno gručasto, v starem jedru strnjeno pozidano obmejno mesto leži na visoki terasi na levem bregu reke Drave, pod obronki Slovenskih goric. Pred mostom čez reko Dravo je mednarodni mejni prehod Ormož. Na območju starega mestnega jedra so našli ostanke večje halštatske naselbine, kasneje naselbine Keltov in Rimljanov. Srednjeveški Ormož je nastal v obdobju madžarske naselbine. Prvič se omenja že leta 1273 s prvotnim imenom Holermuos, iz katere se je razvil ogrski Ormosd in slovenski Ormož. Leta 1278 se prvič omenja grad Friedau. Leta 1331 je Ormož dobil mestne pravice. Od konca 15. stoletja je bil pomemben branik pred Madžari in Turki. Leta 1704 so ga požgali kruci. Najpomembnejša arhitekturna spomenika sta župnijska cerkev sv. Jakoba, ki se prvič omenja leta 1271, in danes baročno – klasicistični grad iz 13. stoletja s spomeniško zavarovanim gozdnim parkom. Poleg njiju je zanimiv razširjen cestni trg z obnovljenimi meščanskimi hišami. Mesto je pomembno cestno in železniško križišče ter upravno in gospodarsko središče še vedno prevladujoče kmečke okolice. Je edino zaposlitveno središče v občini. Tu je sedež Kmetijskega kombinata Jeruzalem Ormož, ki se ukvarja z vinogradniško, vinarsko, sadjarsko, trgovsko in gostinsko dejavnostjo. Sledi mu tovarna optičnih izdelkov Carrera ter nekaj manjših zasebnikov. Ormožani smo bili zelo ponosni na tovarno sladkorja, ki je bila edina proizvajalka sladkorja v Sloveniji. S tržnim letom 2006/2007 se je končala njena proizvodnja sladkorja. Prav tako so se postopoma začele zapirati še preostale proizvodne dejavnosti. Tako je ostala velika množica ljudi brez dela, kar pomeni za samo mesto in občino socialno katastrofo. Svetla luč mesta je gimnazija, s katero se je življenje v mestu vsaj malo pomladilo in popestrilo.